REPERE CONCEPTUALE ALE TENDINȚELOR TEORETICE DE TRADUCERE, FUNDAMENTATE PE SOCIO- ȘI PSIHOLINGVISTICĂ

Doctorandă **Miroslava METLEAEVA (LUCHIANCICOVA)**
Institutul de Filologie al AȘM

EXPERIMENTAL SOCIAL AND PSYCHOLINGUISTIC TRENDS IN TRANSLATION PROCESS

Summary. The article views translation process as a literature text interpretation activity, taking into consideration some modern translation tendencies. The author emphasizes the importance of linguistic and literature aspect in historical context. To understand the process that takes place in translator's mind, *translation- research* approach pays special attention to the psychological aspects of translation on the basis of introspective observation. In the process of translation „conflict" situations between the author and the translator often arise. In this situation temporal medium, double nature of translation: second/primary, fundamental differences between the process of the creation of a literary text and its translation must be taken in consideration.

Keywords: translation, research, psychology, introspective observation, temporal medium, double nature of translation.

Rezumat. În articol este abordat procesul de traducere ca o activitate de interpretare artistică a textului, luând în considerare unele tendințe moderne ale traducerii. Autorul subliniază importanța aspectului lingvistic și literar în context istoric. Pentru a percepe gândirea auctorială, traducerea ca cercetare presupune includerea unor metode de analiză psihologică ce au la bază observația introspectivă. În procesul traducerii, între autor și traducător apar niște relații contradictorii. Mediul temporal, dualitatea traducerii, diferențele principale dintre acțiunile de creație ale textului artistic original și traducere trebuie să fie luate în calcul în procesul transformării originalului în cea de a doua realitate materială.

Cuvinte-cheie: traducere-cercetare, psihologie, observație introspectivă, mediu temporal, dualitatea traducerii.

PRELIMINARII

Teoria traducerii ca disciplină științifică este foarte tânără: istoria sa numără circa 50 de ani. Nașterea ei datează cu 1972, când la cel de al III-lea Simpozion Internațional de Lingvistică din Copenhaga lingvistul britanic James Holmes a specificat necesitatea recunoașterii teoriei traducerii ca pe un domeniu independent de cercetare științifică. Holmes a formulat drept sarcină principală a noii științe stabilirea principiilor generale pentru explicarea legităților și prezicerea manifestărilor reale în dezvoltarea teoriei procesului de traducere.

Predecesori direcți ai teoriei traducerii ca disciplină științifică pot fi considerate pe bună dreptate lingvistica structurală și cea funcțională. Întemeietorii lingvisticii structurale, Roman Jakobson, Paul Newmark, Jean-Paul Vinay și Jean Darbelne, au atras atenția cercetătorilor asupra unor asemenea aspecte cheie ale teoriei traducerii, precum semnificația și echivalența. Iar reprezentanți ai lingvisticii funcționale, Katarina Reis, Paul Vermeer, Julian House și Mona Baker, au ajuns la concluzia că legile traducerii sunt determinate nu numai de structura limbii, dar și de utilizarea ei într-un anumit context social.

Abordarea structuralistă frontală, respingând studierea semanticii, a ignorat problematica traductologică, prilejuind reevaluarea așa-numitei *teorii a intraductibilității,* conform căreia traducerea în genere este imposibilă. S-a creat o situație paradoxală, când activitatea practică seculară de traducere era pusă la îndoială.

Explozia informațională postbelică, soldată cu schimbări esențiale în activitatea traductologică, dar și în abordarea interdisciplinară a problemelor lingvistice, inclusiv a celor de comunicare verbală, precum și dezvoltarea științei despre procesul literar, a permis apariția unor posibilități de dezvoltare în continuare a științei traductologice. *Teoria intraductibilității* a fost astfel combătută: factorii lingvistici presupun nu doar complicații pentru traduceri, dar și condiții pentru a le depăși.

În virtutea celor afirmate, ne vom opri la definiția pe care a dat-o traducerii Eugen Coșeriu: „Actul de traducere nu este altceva decât o vorbire, cu un conținut virtual identic, în două limbi diferite. Nu traducem limbi, ci vorbiri și afirmații; nu traducem ceea ce o limbă dată ca atare spune, ci ceea ce se spune cu această limbă, nu traducem deci semnificații, ci, în principiu, traducem ceea ce este desemnat cu ajutorul semnificațiilor. Semnificațiile sunt un instrument și nu un obiect al vorbirii. Nu există o transpunere directă de la semnificațiile limbii-sursă către semnificațiile limbii-țintă; drumul trece în mod necesar prin desem-

BDD-A29264 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

natul extralingvistic. De aceea traducerea este mai întâi «des-compunere prin limbaj» (Entsprachlichung) urmată de o «re-compunere prin limbaj» (Versprachlichung)" [1, 36].

De menţionat că la sfârşitul secolului al XX-lea - primul deceniu al secolului al XXI-lea, în Europa Occidentală şi de Est creşte interesul faţă de teoria traducerii artistice, insuficient studiata în special pe segmentul influenţei psihologiei şi mentalităţii naţionale asupra activităţii traducătorului. Acest fapt l-au remarcat Ladmiral (1997), A. Berman (1985), H. Meschonnic (1999), G. Steiner (1978), T. Slama-Cazacu (1999), D. Psurţev (2001) ş.a. Traductologia experimentală, bazată pe lingvistica etno-socială, are pe agendă o complicată problemă teoretică despre subiectivitatea traducătorului, viziunea sa asupra imaginii naţionale a lumii sub aspectul dialogului dintre două literaturi şi culturi.

CONTEXTUL INTERDISCIPLINAR AL INVESTIGĂRII PROCESULUI DE TRADUCERE

Materialitatea metadisciplinară a textului artistic este una dintre cele mai importante tendinţe în traductologie. Aplicarea teoriilor contemporane privind metodele psiho-analitice şi de interpretare a textului în contextul metodologic al teoriei generale a traductologiei naţionale pune în discuţie chestiuni nu mai puţin problematice, precum textologia literaturii traduse, dialectica procesului traducerii în raport cu procesul general literar şi corelaţiile autor/traducător, dar şi problematica noilor terminologii.

Iuri Krivoturov afirmă pe bună dreptate că „Traducerea este un complicat fenomen de natură comunicativă, alcătuită din componentele modului fiziologic-psihologic (antropologic) de viaţă, sistemelor lingvistice de grai (limbă – sursă şi limbă – ţintă) şi relaţiilor de cele mai multe ori antagoniste dintre aceste sisteme, dar şi ale rezultatului de anulare a acestor contradicţii în urma alegerii variantei optimale de transmitere a textului de la „limbă-sursă" la „limbă-ţintă" [2, p.125]. Lipsa doar a unuia dintre aceste componente ştirbeşte noţiunea de „traducere". Cercetătorul consideră că propria sa definiţie nu anulează alte versiuni care ar putea doar să precizeze şi, indirect, să explice această noţiune fără a-i modifica esenţa. Argumentându-şi interpretarea, el polemizează cu A. Şveiţer, care susţine că „păstrarea invariabilă a sensului este problema principală a traducerii dintr-o limbă naturală în alta... Traducerea interlingvistică poate fi definită ca schimbul unor elemente dintr-o limbă cu elemente din alta." [3, p. 68]. Krivoturov precizează că a înţelege traducerea ca „o păstrare invariabilă a sensului" (conţinutul textului) exclude prezenţa atextuală a realităţii, adică aspectul istorico-temporal şi chiar caracteristicile traducerii.

Bogdan Ghiu ia în dezbatere rolul major al autorului în transportarea ideii spre cititor în cadrul limbii-sursă (de origine) şi problema libertăţii traducătorului atunci când se traduc texte filosofice valoroase, care se apropie de textele artistice, prezentând modalitatea de creare în limba-ţintă a unui limbaj corespunzător, complex pentru aşa maeştri ca: *Deleuze, Derrida, Foucault, Bourdieu.* Şi aici ajungem să deducem o idee importantă: „Autorii sunt primii care traduc, traducerea începe mult înainte de traducerea inter-lingvistică propriu-zisă, prin care nu facem decât să transplantăm, să relansăm o singularitate relativ intraductibilă dintr-o limbă în alta, adică dintr-un spaţiu de traducere între idiomuri singulare în altul. Există traducere pentru că există deja traducere, se traduce pentru că de la bun început, într-un mod încă misterios, dar către care doar gândirea-traducere poate să înainteze, se traduce" [4, p. 2].

La această etapă putem vorbi despre *decodificarea, tălmăcirea, traducerea „limbajului" gândirii autorului de către autor, pentru a reda ceea ce el vrea să transfere receptorului (cititorului).*

ASPECTE ŞI CRITERII ÎN REALIZAREA TRADUCERII

În acest context, vom identifica şi examina dificultăţile întâlnite de traducător în procesul traducerii din limba-sursă a textului în limba-ţintă *pentru a reda gândul autorului, cu toate impedimentele înţelegerii textului original, strâns legată de recodificarea limbii-sursă în limba-ţintă, având în vedere codul ei şi decodificarea gândirii autorului cu implicarea modului de a gândi al traducătorului.* Analizând situaţia respectivă, observăm lucruri care trezesc semne de întrebare referitoare la diversele teorii ale traducerii, legate de criteriile realizării acestui proces.

Potrivit *teoriei-Skopos*, alegerea strategiilor şi metodelor de traducere depinde de un anumit scop: este mai important să obţii o traducere urmărind ţinta exactă, decât să efectuezi o traducere printr-o metodă anumită [5, sursă electronică]. Abordarea subiectivă pentru determinarea artistismului sau neartistismului unor sau altor creaţii literare şi, în raport cu acestea, alegerea metodelor de traducere deschid largi posibilităţi pentru ignorarea actualelor, cu vechime de secole, criterii de calificare a activităţii de traducere, cu consecinţe ce depăşesc limitele.

Acest aspect al traducerii este analizat de Eve-Marie Draganovici în *Übersetzungen audiovisueller Werbung für deutsche Konsumgüter (Traducerea textului publicitar în mediul audiovizual din limba germană*

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

în limba română) care subliniază că: „În cazul traducerii formelor de publicitate, funcţia textului din cultura ţintă este cea care se află în centrul atenţiei, deoarece independenţa produsului final de cel iniţial este evident, mai ales la acest tip de text” [6, p. 7].

Analizând *teoria-Skopos*, cercetătoarea relevă în continuare esenţa ei conceptuală care constă în punerea scopului ca factor dominant în luarea deciziilor, urmărindu-se înlocuirea elementelor culturale din cultura sursă cu cele din cultura ţintă pentru a corespunde aşteptărilor receptorilor pe toate planurile: informativ, asociativ, emoţional, apelativ. „În această categorie se înscrie şi teoria transferului de text, propusă de Anthony Pym, care respinge categoric compararea textului sursă cu textul ţintă, analiza textului urmând să se facă pe baza factorilor externi, iar traducerea, respectiv transferul textului fiind comparat cu deplasarea unui produs într-un magazin.” Pym priveşte însă transferul dintr-o perspectivă economică. Astfel, el acordă o atenţie deosebită conceptului de localizare pe care îl defineşte ca fiind „o adaptare interculturală a textului (cross cultural text adaptation [...]), traducerea devenind un domeniu subordonat acesteia” [6, p. 7].

Cu toate acestea, estomparea importanţei criteriilor traducerii, chiar dacă pare un lucru ciudat, poate fi observată la Paul Ricoeur. Care este diferenţa dintre deţinătorii originalului şi beneficiarii traducerii este o întrebare care nu are nevoie de răspuns. Fiecare grup de comunicare aparţine unei culturi şi limbi individuale şi, prin urmare, are propria sa mentalitate, psihologie naţională, ideologie şi viziune asupra lumii.

Totuşi, nu suntem pe deplin de acord cu teza lui Ricoeur privind *absenţa unui criteriu absolut al unei traduceri bune* şi anume din cauza interpretării arbitrare a sursei. În opinia noastră, un astfel de criteriu este *sursa iniţială* a traducerii – *originalul*, dar indicator – *o analiză comparativă* a traducerilor existente ale sursei originale. Conformându-ne tezei lui Ricoeur, putem înţelege că orice traducere poate fi egalată cu cea mai perfectă transpunere a unei lucrări. În acest sens, nivelarea rezultatelor traducerilor este axată, în primul rând, pe „oportunitatea” unui anumit moment istoric.

Consecinţele unei asemenea atitudini faţă de traducere sunt prezentate în articolul lui Nicolae Râmbu *Barbaria interpretării. Reflecţii despre hermeneutica lui Schleiermaher*, în care el accentuează momentul de *abuz al interpretării*: „S-ar putea să pară ciudată asocierea dintre interpretare şi barbarie, însă este vorba de un fenomen teribil, care a făcut numeroase victime. (...) Constantin Noica, de pildă, a scris *Povestiri despre Om*, cu intenţia de a oferi cititorului român o introducere în *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel, una dintre cele mai dificile cărţi din filosofia modernă. După cum se ştie, lucrarea a fost «interpretată» ca «una dintre cele mai periculoase materiale ideologice din ţară», cu «caracter făţiş anticomunist şi mistic», constituind unul dintre capetele de acuzare în procesul Noica” [7, p. 83].

TEORII ALE TRADUCERII MARCATE DE PSIHOLINGVISTICĂ

În această ordine de idei, merită evidenţiată teoria experimentală a traducerii şi etnotraducerea. Teoria experimentală (Krings, 1986), fundamentată pe psiholingvistică, intenţionează să înţeleagă ce se întâmplă în mintea traducătorului în baza metodelor de observaţie introspectivă aplicate fenomenului traducerii. Studiile de acest gen au dus la o nouă perspectivă de cercetare traductologică: etnotraducerea (Garfinkel, 1967, 1970, 1984).

Lucrările lui Iuri Krivoturov scot în relief una din problemele-cheie ale traductologiei – relaţiile reciproce dintre autor şi traducător din punct de vedere al multiplelor teorii sociolingvistice cu accent pe aspectul psihologic. Cercetătorul, bazându-se pe nişte regulamente axiomatice, consideră că autorul textului original, precum şi traducătorul sunt, în esenţă, creatori. În acelaşi timp, Krivoturov face o remarcă importantă şi anume că în procesul de creare a lucrărilor, între ei apar nişte relaţii care pot fi catalogate drept conflictuale: „Însuşi textul, reflectat în conştiinţa traducătorului, este un fenomen al psihicului şi inevitabil subscrie idealului, spiritualului, psihologicului şi materialului (substratului material)” [2, p. 127].

Aceste stări conflictuale îl îndeamnă pe traducător să-şi mobilizeze capacităţile creatoare de explorator, conectând la procesul de meditare memoria, emoţiile, simţurile. Şi, inconştient, la acest proces al traducerii se include subconştientul.

A devenit o axiomă că un veritabil traducător este un artist şi nu avem niciun motiv să nu acceptăm acest lucru. Abordarea personalizată atrage atenţia cercetătorului asupra operaţiilor de cugetare ale traducătorului în procesul său de activitate, săvârşit în mod obiectiv, dar şi subiectiv. S-ar putea presupune că în mai multe cazuri anume metoda intuitiv-euristică în luarea deciziilor este cea mai importantă şi decisivă în procesul traducerilor” [8 p. 61].

În lucrarea sa *Cunoaşterea şi traducerea*, W. Wils [9], referindu-se la lucrările de psihologie a creaţiei, e de părere că într-o oarecare măsură, traducătorul trebuie să neutralizeze inconştientul, transferându-l în zona conştientului, adică fără a exclude importanţa intuiţiei, meditaţia trebuie s-o preceadă. Şi tot el propune patru etape ale creaţiei traductologice: pregătirea, coacerea, iluminarea şi verificarea scopului atins.

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

Există o regulă de aur în traducere – textul tradus nu trebuie să fie mai explicit decât originalul, aşa construim fidelitatea.

Studiind problemele lingvistice şi ale traducerii, V. K. Miniar-Belorucev sintetizează datele despre traducerea simultană, scrisă şi informativă, din mass-media, fără a evidenţia particularităţile traducerii literare artistice, însă aducând exemple dintr-o nereuşită traducere din creaţia lui A. S. Puşkin. Firește, multe aspecte ale activităţii traductologice ţin de acelaşi timp şi se aplică faţă de toate felurile de traduceri. Totodată, el recunoaşte că „traducerea nu e numai unităţi de limbă şi grai, modul subjonctiv sau indicativ, noţiuni sau cuvinte internaţionale, traducerea e şi omul care înfăptuieşte manipulări neordinare cu unităţi de limbaj, noţiuni şi cuvinte internaţionale, e şi gândirea şi posibilităţile sale" [10, p. 239].

Sunt însă opinii cum că lucrarea tradusă aparţine pe jumătate autorului şi pe jumătate cititorului sau (în cazul nostru, traducătorului), stabilind clar scopul traducătorului de a transmite prin activitatea sa individualitatea auctorială. Tot aici poate fi atribuită şi contradictoria noţiune „traducător-coautor".

FACTORII SPECIFICI AI PROCESULUI DE CREARE A ORIGINALULUI ŞI A TRANSPUNERII LUI ÎN LIMBA ADOPTIVĂ

E necesară o idee clară despre specificul de creaţie a procesului scrierii unei opere literare şi procesul de transpunere a textului original în limba adoptivă. Să evidenţiem doar factorii fundamentali ai interacţiunii celor două individualităţi creatoare, două sisteme psiho-sociale şi etno-lingvistice în crearea şi recompunerea operei.

Mai întâi, să ne oprim la „mediul temporal", noţiune propusă în cadrul prezentului studiu. Noţiunea de „context temporal", pe larg folosită în traductologia modernă, este legată cu precădere de contexte lingvistice, literare, istorice, sociale, însă noţiunea de „mediu temporal", din punctul nostru de vedere, are *un alt rol* de clarificare a multor aspecte privind formarea personalităţii artistice şi a creaţiei sale, *completat de contextul personal.* Această noţiune de „mediu temporal" include *o totalitate de factori etno-sociali, istorici, culturali, personali, mentali şi psihologici în perioada de formare, de existenţă şi de activitate creatoare a personalităţii de creaţie.* „Cuvântul nu vine cu o valoare proprie lui: importanţa sa în frază este conferit de întregul sistem de coordonate al persoanelor care iau parte la comunicare şi care creează de asemenea conotaţii; însăşi semnificaţia sa este completată de contextul personal în care ea este integrată" [11, p. 700]. În cuvânt este codificat sensul (conţinutul) noţiunii, foarte mobil în limbaj. Psihologii contemporani de frunte atrag atenţia la relaţia reciprocă dintre legităţile psihologiei şi cele mai importante aspecte ale vieţii cotidiene ale omului. De influenţa social-psihologică sunt legate convingerile, subordonarea ierarhică, prejudecăţile, conformismul, discordiile, comunicarea neverbală şi altele. „Influenţa socială este omniprezentă. Ea se produce oricând şi oriunde. Ea este o parte a structurii lumii". [12, p. 15]. Influenţa socială se manifestă prin mediul temporal în schimbarea sensului cuvântului în context, prin încercarea, în unele cazuri, a intervenţiei în codul limbajului, fapt menţionat de Nicolae Râmbu [7, p. 83].

Interpretările specifice ale lucrurilor şi fenomenelor din mediul ambiant sunt activate în conştiinţa omului în temeiul principiului: „tot ce se întâmplă în interiorul nostru (procesele psihologice) sunt determinate, în primul rând, de factori externi (...)". Unul din întemeietorii psihologiei sociale, Kurt Levin, foarte mult timp în urmă ne-a lăsat o ecuaţie simplă: comportamentul este funcţia a două variabile – personalitatea unică a individului şi situaţia în care el sau ea săvârşesc faptele [12, p. 51].

Atât autorului, cât şi traducătorului îi este imposibil să se ferească sau să facă abstracţie de toate acestea, deoarece ambii, deşi e recunoscută importanţa unicităţii individuale în domeniul influenţei, se află totuşi sub acţiunea celei de a doua părţi componente a influenţei – *forţa situaţiei (forţa momentului)*. Din punct de vedere al *mediului temporal*, parte a factorului social-psihologic, acesta se referă la întregul proces literar.

Traductologia modernă nici nu poate fi imaginată fără factorul istoric. Noi susţinem punctul de vedere formulat de către unul dintre cei mai mari istorici ai contemporaneităţii, Fernand Braudel [13], care accentua concordanţa timpurilor, explicând exhaustiv că autenticele ritmuri temporale sunt cele mai sigure mijloace de pătrundere în adâncurile realităţii istorice, „demonstrând fără preget necesitatea dialogului interdisciplinar şi luptând împotriva pericolului permanent al fragmentării cunoştinţelor" [14, p.10].

Traducerea este un fenomen complicat şi multilateral, unele din aspectele căruia pot fi obiecte de cercetare ale diferitor ştiinţe. În cadrul traductologiei se studiază aspecte variate ale activităţii de traducere: psihologice, literare, etnologice etc. şi istoria traducerii în una sau altă ţară ori ţări. „Nimeni nu ne va explica complet opera lui Eminescu, fără a-i determina „cultura", adică şi izvoarele străine pe lângă factorii determinanţi interni" [15, p.7].

Înţelegerea traducerii şi a importanţei sale pentru cultura naţională şi universală, fără o privire sintetică

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

şi atotcuprinzătoare asupra ei ca la un produs concentrat din factori sociali, psihologici, morali, confesionali, estetici, politico-ideologici, tehnico-ştiinţifici, economici, culturali şi alţii din aceeaşi categorie spaţio-temporală, nu poate oferi o idee adecvată despre original şi autorul lui. Pentru consemnarea sintezei de trecere interdisciplinară la analiza procesului creator „autorul-traducătorul" propunem termenul generalizator de „mediu temporal". Despre acest lucru au atenţionat şi structuraliştii ruşi încă în anii 1920.

RELAŢIA AUTOR – TRADUCĂTOR. ASPECTE PSIHO-LINGVISTICE

În opinia lui Corin Braga, „În paradigma actuală, se accentuează tot mai mult tendinţa de a privi ficţiunea şi ficţionalizarea, imaginea şi imaginarul ca o formă alternativă de cunoaştere, mai greu de controlat, dar mai exuberantă şi poate mai promiţătoare decât cunoaşterea raţională" [16, p. 8]. Leo Butnaru, întrebându-se, „Aşadar, cine e totuşi traducătorul?... Un deschizător de drumuri sau, poate, un continuator al lor pentru operele din spaţii configurate doar sub aspect etno-lingvistic?", concluzionează: „Traducătorul-coautor are nevoie de imaginaţie, mobilitate lingvistică şi inventivitate subordonate unui bun gust, simţului măsurii şi rigorii artistice care îi permit să selecteze din multiplele variante interpretative, la nivel de detaliu sau întreg, pe cele mai expresiv-funcţionale" [17, p. 32-33].

Din punctul nostru de vedere, în acest „tandem" autor/traducător-coautor sunt ignorate toate susnumitele feluri de contexte unite de noi sub noţiunea „mediul temporal". Problema se complică şi mai mult cu cât traducătorul se îndepărtează de parametrii temporali ai lucrării pe care o transpune în altă limbă. Chiar fiind contemporan cu autorul, traducătorul trebuie să ţină cont de *mediul temporal* în care a fost creat originalul şi că el precede procesul traducerii. Nu e cazul însă de neglijat mediul temporal al traducătorului şi capacitatea acestuia de a-l înfrunta ca pe propria subiectivitate, dar şi acţiunea asupra *mediului temporal actual*.

Astfel, se ajunge la constatarea *secundarităţii* temporale a actului traducerii. Din acest punct de vedere, nici nu poate fi pusă problema copaternităţii „autor/traducător-coautor". Paternitatea este o creaţie comună cu drepturi egale ale unor persoane legate de aceeaşi idee, iar traducerea e un proces „post-factum", un proces de transpunere a unui text literar original într-un spaţiu cultural-informaţional străin şi în haina altei limbi. Dar această *secundaritate* a traducerii e *paradoxală*, deoarece întregul paradox se reduce la faptul că în esenţa sa cultural-informaţională orice *transpunere integrală a originalului literar e primară, ea neavând în limba iniţială nicio analogie*, chiar şi în pofida faptului că mai există şi alte traduceri ale aceluiaşi text original. *Cauza acestei situaţii paradoxale rezidă în faptul că fiecare traducere poartă asupra sa amprenta personalităţii unui traducător concret şi, la o adică, a mediului său temporal.*

Esenţa activităţii de traducere constă în *dualitatea* ei: pe de o parte, ea este secundară, pe de alta – primară. Cauza urmează să fie căutată în analogiile şi diferenţele procesului creării originalului şi traducerii. Principalele diferenţe dintre activităţile de creaţie şi traducere în plan creativ-psihologic constau în faptul că:

a) consumul de energie psihică a autorului e direcţionat în materializarea creativă a *propriului* obiect imaginar în spaţiul lingvistic autohton;

b) consumul de energie psihică a traducătorului e direcţionat la materializarea unui obiect real, dar *străin* în alt spaţiu etno-lingvistic şi cultural;

c) autorul e *liber* în procesul său de creaţie;

d) traducătorul e *dependent* de original, iar calitatea muncii sale e direct proporţională cu *empatia*, adică, e vorba de capacităţile sale de a retrăi emoţiile avute de autor în procesul creării operei şi, în plus, de a se familiariza cu *mediul temporal al autorului*. Cu alte cuvinte, traducătorul trebuie să îmbine în sine trei feluri de empatie:

- *emoţională*, bazată pe mecanismul de proiecţie şi de imitare a reacţiilor altei persoane;
- *cognitivă,* întemeiată pe procese intelectuale: comparaţia, analogia etc.;
- *predicativă*, manifestându-se în previziunea altei persoane în anumite situaţii [18, p. 951-952]. Mai ales acest moment se referă la motivarea autorului şi a personajelor sale din lucrarea artistică de pe masa traducătorului, ce aproape că nu se întâmplă cu un text specializat.

Să ne referim mai detaliat asupra *asemănării şi diferenţei imaginaţiei creative a autorului şi traducătorului*. E de evidenţiat faptul că şi la unul, şi la celălalt, aceasta scoate în evidenţă concepţia artistică despre lume, apoi despre una şi aceeaşi natură a imaginilor artistice în procesul de prelucrare a componentelor psihice, obţinute în experienţa anterioară de viaţă.

În procesul activităţii atât autorul, cât şi traducătorul dau dovadă de o *imaginaţie activă*, fiind vorba de o combinare a gândirii abstracte cu imagini care iau o formă deosebită în activitatea ulterioară. Însă relaţia „autor-traducător" (să nu confundăm cu „autor-traducător-coautor) are diferite tipuri de imaginaţie:

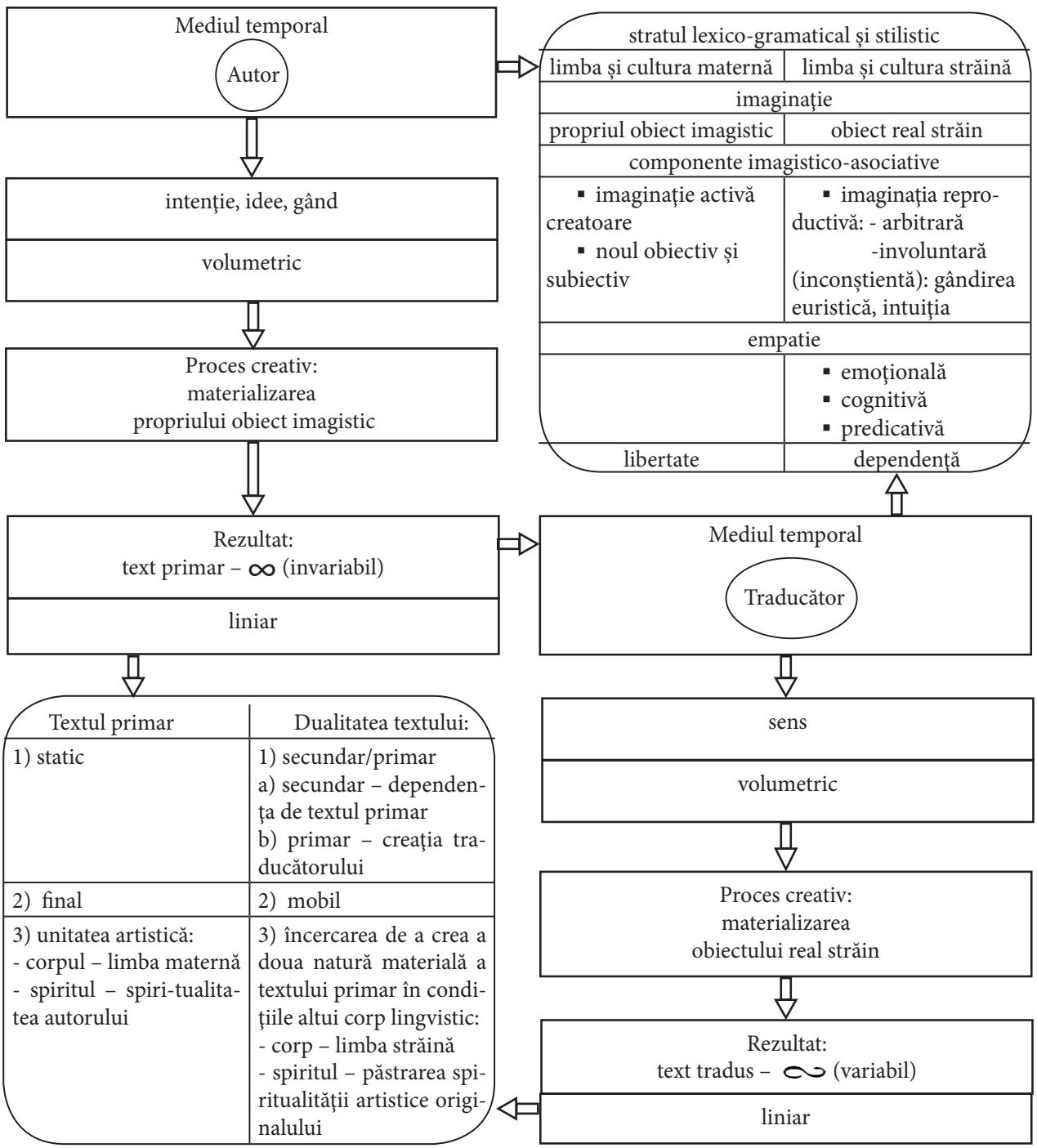
- *creativă* – în cazul autorului presupune crearea independentă a imaginilor, realizate în noi şi originale lucrări, fără analogii, în care noutatea poate fi obiectivă, când imaginile şi ideile nu repetă nimic din ce ar putea fi o experienţă a altor oameni sau subiectivă, atunci când se repetă lucrări anterioare, dar

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

pentru prezentul autor ele sunt noi şi originale;

▪ *evocativă* – în cazul traducătorului, totul se desfăşoară pe seama materialului deja descris, „având la bază crearea unei sau altei imagini, corespunzătoare descrierii" [18, p. 103-105].

Aşadar, traducătorul reconstituie materialul iniţial în alt mediu etno-lingvistic cu propriile resurse imaginative (imaginaţia arbitrară şi involuntară) de care, personal, dispune. Ar mai fi de precizat că *imaginaţia arbitrară* e caracteristică pentru realizarea sarcinilor artistice comentate, iar cea *involuntară* e specifică viselor şi cugetărilor profunde. Astfel, ne ciocnim cu diverse tipuri de imaginaţie creativă, fapt care în niciun caz nu minimalizează potenţialul creativ al imaginaţiei reconstitutive a traducătorului. Analizând aspectele psiho-lingvistice ale creativităţii autorului şi traducătorului, trebuie să notăm că studierea *personalităţii lingvistice* în lingvistica rusă este strâns legată de numele lui Iu. Karaulov, care prin aceasta noţiune înţelegea „capacităţile şi trăsăturile caracteristice ale omului în ansamblu, ce determină crearea operelor limbajului (texte) diferite ca grad al complexităţii structural-lingvistice, profunzimea şi exactitatea reflectării realităţii, cu o anumită orientare lingvistică" [19].



BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

Gândirea creatoare e diferită faţă de procesele de aplicare a cunoştinţelor şi abilităţilor însuşite cu care operează gândirea logico-verbală. Imaginaţia creatoare este „reflectarea autenticităţii reale în neobişnuite, noi şi imprevizibile combinaţii şi relaţii" care nu se pretează întotdeauna unei logici general-admise [20, p. 105]. Precum e, de exemplu, o asemenea formă a imaginaţiei ca aglutinarea, care este o joncţiune a unor calităţi, însuşiri sau părţi ale unor obiecte în realitate inconectabile.

Traducerea efectuată de maşină, ca un rezultat al progresului tehnico-ştiinţific, nu are nimic în comun cu creaţia literară, dar nici cu procesul traducerii artistice întemeiată pe imaginaţia reconstitutivă a traducătorului. „Niciodată omul nu s-a egalat cu personajul pe care s-ar putea cu unele simplificări să-l înţelegi în totala plinătate a lui. E un vis irealizabil al multora. De îndată ce omul e înţeles în aspectele sale cele mai simple, acesta imediat revine la obişnuita sa complexitate" [13, p. 596].

Similitudinea procesului creativ la autor şi, respectiv, la traducător, se observă în special în domeniul stilistic şi lexical-gramatical. Toate nuanţele cuvântului necesar, transmiterea propriei sale semantici, contextuale şi intertextuale, întregul proces de reconstituire a textului original în sisteme sintactice, stilistice, metrice şi chiar fonetice ale limbii traducerii corespunde totalmente, la traducător, căutărilor creative ale autorului.

N. K. Garbovsky [21] este convins că ştiinţa traducerii va rămâne o disciplină teoretică, una care nu va fi vreodată în stare să aibă suficiente date experimentale cu privire la procesele psihofiziologice care se produc în capul unui traducător. El dă exemplul traducerii simultane, întrebându-se dacă poate fi imaginat un interpret simultan în cabina sa cu un echipament care ar avea capacitatea de determinare a stării sale în procesul activităţii de traducere. Totuşi, N. K. Garbovsky aplică din nou etalonul general pentru fiecare traducere, fără a ţine cont de specificul traducerii literare, procesul căreia poate fi bazat pe cercetarea introspectivă a interpretului.

În acelaşi timp, Bogdan Ghiu, în ultimele sale eseuri, atinge tema teoriei traducerii, îndeosebi problema pe care putem s-o clasificăm şi ca pe un concept al *traducerii-cercetării*. Întrebările şi răspunsurile, pe care le găsim la Bogdan Ghiu, interferează cu tema ce ne preocupă: Traducere – Cercetare – Formare – Creaţie şi potenţialul *critic-inovator* al traducerii. *Traducerea – cercetare*, traducerea e cercetare, iar cercetarea e o negociere trans-traductivă. Tocmai de aceea, traducerea trebuie să (re-)devină urgent, ca spirit şi ca practică, în *activitate curricular-academică* formatoare (libertate – responsabilitate) *recunoscută*, fie şi doar pentru că, dacă traduci, nu poţi să plagiezi *hard* (*copy-paste*) sau *soft* (parafrazând). A traduce, aşa cum spune unul dintre cercetătorii domeniului, Michèle Leclerc-Olive, înseamnă a încerca să „eviţi normativitatea indusă" a conceptelor, adică să produci, să antamezi, să semnalezi nevoia unei re-„conceptualizări locale" [22].

Traducătorului îi este destinat să săvârşească o muncă dublă: să simtă în procesul traducerii, împreună cu autorul textului, întreaga lui cale de la imagine până la cuvântul poetic în limba iniţială, adică să pătrundă în codul limbii şi gândirii auctoriale, apoi să parcurgă calea aducerii poeticii din text original în limba adoptivă, accesibilă cititorului din altă limbă. Traducerea este axată pe text, acesta fiind scopul, obiectul şi finalitatea traducerii. Procesul dat poate fi interpretat drept o transformare în cea de a doua realitate materială a operei poetice originale, înveşmântată în haina altei limbi, dar care a păstrat spiritul şi, în măsura posibilităţilor, artisticul originalului.

CONCLUZII

1. În secolul al XX-lea, ştiinţa umanistică s-a pomenit strânsă în cleştele unei false dileme: ori estetismul şi trivializarea estetică, ori metodologie şi imitarea metodelor ştiinţelor exacte. Teoriile despre locul traducerii în procesul literar al secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea sunt tot mai puţin influenţate de o analiză reglementară. Anticipând reflectarea diverselor elaborări teoretice în problemele traductologiei, menţionăm că deseori noul e un vechi bine uitat.

2. De mai multă vreme e la ordinea zilei problema diferenţierii procesului de traducere artistică în raport cu alte tipuri de traducere a diverselor varietăţi de texte. Criteriile generale şi universale ale activităţii traductologice acoperă doar parţial necesitatea acestui instrument ştiinţific în problemele traducerii artistice. Acest lucru e legat de lipsa unor criterii clare ale noţiunii de artistic.

3. Traducerea-cercetare, ca o infiltrare în laboratorul practicii traducerii sub aspect socio- şi psiholingvistic, observaţiilor introspective, înfăptuite de traducător, va da un nou imbold reflecţiilor teoretice în domeniul traducerii artistice pentru respectarea statutului şi rolului traducerii ca act de creaţie şi comunicare.

4. Noţiunea propusă de *mediu temporal*, care comportă în sine sinteza semantică a mai multor constituente şi conţine relaţia plastic-asociativă a acestora, permite traducătorului să pătrundă cât mai adânc în viziunea artistică a autorului şi să înţeleagă sensul lucrării traduse în calitate de a doua realitate materială.

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)

BIBLIOGRAFIE

1. Coşeriu E. Semn, simbol, cuvânt. În: Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 1993, tom. XXXIX, secţ. 3 – lingvistică, p. 5-22.

2. Кривотуров Ю. Интерпретационные стратегии в лингвистике, переводе и дидактике/dir.-publ.: Ana Guţu; red.şt.: Elena Prus [et al.]; ULIM, Inst. de Cercet. Filologice şi Interculturale. Chişinău: ULIM, 2015. 145 p.

3. Швейцер А. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). Москва: Наука, 1988.

4. Ghiu B. Europa este traducere, interviu consemnat de Matei Martin. În: Dilema veche. 2015, nr. 586, p. 7-13. Disponibil la: http://dilemaveche.ro/sectiune/zi-cultura/articol/europa-este-traducere-interviu-bogdan-ghiu (vizitat la 13.10.2015).

5. Райс К. Классификация текстов и методы перевода. Сб. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 1978, с. 202-228.

6. http://www.philology.ru/linguistics1/reiss-78.htm (Vizitat la 14.10.2015).

7. Draganovici Eve-Marie. Übersetzungen audiovisueller Werbung für deutsche Konsumgüter: Traducerea textului publicitar în mediul audiovizual din limba germană în limba română. Teză de doctorat, rezumat. Bucureşti, 2010. 31 p. Disponibil la:http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Martie/Draganovici%20Evemarie%20-%20Traducerea%20textului%20publicitar%20in%20mediul%20audio-vizual/Rezumatul%20tezei.pdf (Vizitat la 13.10.2015).



Mihail Grecu. *Ospitalitate*. 1965–1967, ulei pe pânză. 200 × 200 cm

8. Râmbu N. Barbaria interpretării. Reflecţii despre hermeneutica lui Schleiermacher. În: Limba Română. 2008, nr. 7-8, p. 83-89. Disponibil la: http://limbaromana.md/nume-re/d71.pdf (vizitat la 13.10.2015).

9. Комиссаров В.Н. Интуитивность перевода и объективность переводоведения. В: Проблемы переводческой интерпретации текста в трудах российских лингвистов конца 20-го, начала 21-го веков. Хрестоматия, с. 58-69. Ереван: Изд. Лингва, 2009. 260 с.

10. Wils W. Rjgnition und Ubersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und maschinellen Ubersetzung. Tubingen, 1988.

11. Миньяр-Белоручев Р.К. Перевод и лингвистика текста. В: Проблемы переводческой интерпретации текста в трудах российских лингвистов конца 20-го, начала 21-го веков. Хрестоматия, с. 58-69. Ереван: Изд. Лингва, 2009. 260 с.

12. Slama-Cazacu T. Psiholingvistica, o ştiinţă a comunicării. Bucureşti: Ed. ALL, 1999, 830 p.

13. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. СПб. Изд. Питер, 2000. 448 с.

14. Бродель Ф. Структуры повседневности: возможное и невозможное. Т. I, М., Изд. Прогресс, 1986. 623 с.

15. Афанасьев Ю. Н. Фернан Бродель и его видение истории. В: Фернан Бродель. Структуры повседневности: возможное и невозможное. Т. I, М., Изд. Прогресс, 1986. Т. I, с. 5-28

16. Tieghem P. van. Literatura comparată. Bucureşti: Editura pentru Literatură Universală, 1966. 214 p.

17. Braga C. Concepte şi metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma. Ed. POLIROM, 2007, 431 p.

18. Butnaru L. Traduceri din poezia universală/selecţie, studiul introductiv şi note bibliografice de Leo Butnaru; postfaţa de Barbu Cioculescu. Chişinău: Î.E.P. Ştiinţa, Editura Arc, 2004 (Combinatul Poligr.). 288p.

19. Головин С.Ю. Словарь психолога-практика. 2-е изд., перераб. и доп. Мн.: Харвест, М., АСТ, 2001. 976 с. 21.

20. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения. В: Язык и личность. М.,1989, с. 3-8. http://destructioen.narod.ru/karaulov_jasikovaja_lichnost.htm

21. Гинзбург Л. Разбилось лишь сердце мое... М. Изд. Советский писатель, 1983. 256 с.

22. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Учебник. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с. http://studopedia.org/1-21210.html

23. Ghiu Bogdan. Traducerea de (ca) teorie, punct arhimedic. În: Atelier LiterNet, 28.02-2016

24. http://atelier.liternet.ro/articol/16702/Bogdan-Ghiu/Despre-traducere-o-perspectiva-franceza-de-lucru.html

BDD-A29264 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:22 UTC)